

ЖИТТЄТВОРЕННЯ ОСОБИСТОСТІ У ПСИХОЛОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В.А. РОМЕНЦЯ

Тетяна ТИТАРЕНКО

Copyright © 2016
УДК 159.9 : 165.9

Tetiana Tytarenko
**LIFE CREATION OF PERSONALITY
IN PSYCHOLOGICAL HERITAGE OF V. A. ROMENETS**

*“Справжній учений завжди бачить у предметі
свого дослідження глибоку поезію”*
В.А.Роменець

Як особистість створює себе і своє життя? Яким чином розгортає життєвий і творчий шлях? Що має робити для втілення власного життєвого задуму? Чи можна вивчити зовнішні, культурні впливи на її зростання, переображення? Ці питання завжди стояли перед Володимиром Андрійовичем Роменцем, фундатором української психологічної думки.

В.А. Роменець ніколи не був прихильником соціологізаторських теорій, які панували у радянські часи. І тому, можливо, у своїх ранніх творах він порівняно нечасто використовував термін “особистість”. Володимир Андрійович волів послуговуватися більш широким і не таким заідеологізованим поняттям *людини*, щоправда, розумів під людиною ні що інше як ту ж таки “...особистість в усій сукупності індивідуальних сприймань та уявлень – особистісний світ, виявлений в людському існуванні” [2, с. 21].

Працюючи над останнім томом всесвітньої історії психології, над “Історією психології ХХ століття”, В.А. Роменець вже зосереджується на соціальному обличчі людини, прицільно аналізує, як “людська особистість губиться у жорстоких реаліях ХХ століття – винищувальних війнах, безпорадності людини перед стихією суспільного життя, яке вона творила несвідомо” [7, с. 69].

Чому особистість має виражену соціальну природу і великим чином залежить від зовнішніх обставин? На думку Роменця, індивідуальна обмеженість людського існування, індивідуалізована замкненість кожної особистості

примушує, підштовхує до екзистенційного розширення. Саме ця обмеженість стає основою соціальної природи особистості, яка прагне розширити своє існування до рамок усього навколишнього світу, охопити його, злитися з ним завдяки комунікації.

Особистість освоює не просто навколишній світ, а й іншу людину. І в цьому освоєнні обов’язково має враховуватися унікальна автономність цієї окремої, несхожої, інакшої людини, самодостатність її існування, без якої втрачається не лише соціальність, а й людське буття як таке [5, с. 131–132]. Між різними особистостями немає стіни – замкненості, ворожнечі, абсолютної роздільності. Адже тільки взаємодія з іншою людиною дає змогу пережити жорстокість і садизм, любов і альтруїзм, тобто піднятися великими феноменологічними сходами моральності та закарбувати у своїй душі інші суб’єктивності [2, с. 20–22].

Умовою здійснення взаємодії особистості зі світом та іншими людьми є її відкритість, яка “полягає не в тому, що її можна відкрити як черепашку, а в тому, що вона сама себе відкриває, поширюючись на весь доступний для неї світ” [2, с. 23]. Це відкриття відбувається не ззовні, а зсередини, і світ входить в особистість як її визначеність. Водночас і особистість визначає матеріальний і духовний світ, входить у нього, надаючи йому свій “лик” (від праслов’янського “ликъ – лице”) [4, с. 384].

Отже, зміст поняття “особистість” охоплює все те, що кожна людина вже встигла засвоїти, інтеріоризувати, а саме: знання, уявлення,

усвідомлені закони [7, с. 843]. Але не тільки. Крім набутого досвіду, привласненого минулого, особистість завжди тягнеться до майбутнього – незнаного, таємного, небезпечного, намагаючись розкрити себе у взаємодії з універсумом, макрокосмосом. Вона передчуває наявність великого, довершеного в собі світу і, тягнучись до нього, переступає власні межі. Так відбувається, з одного боку, духовний розвиток особистості, її духовне становлення, а з іншого – саморозкриття великого світу [4, с. 384], який інакше як через особистість не може себе ані виявити, ані пізнати.

Особистість проявляється у нескінченності своїх спрямувань, у потребі знайти єдність, цілісність. Водночас вона не є тільки вузькою суб'єктивністю, партикулярною пристрастю, як підкреслює В.А. Роменець. Особистість – це всі уявлення про багатство світу, все пізнане, відоме, тобто те, що пройшло через призми сприймання, мислення, свідомості і становить особистісний світ.

Провідною рисою особистості є її гідність і вкорінення в людську духовність [2, с. 27]. Стверджувати свою гідність – це бути самою собою, дозволяти собі самотність, ні на кого несхожість. Ця творча ідея Роменця у сьогоднішніх українських реаліях звільнення від великодержавних впливів є гостро актуальною. Проблема людської гідності як самодозволу на інакшість, на індивідуальну своєрідність ще потребує спеціальних досліджень.

Головний нерв особистості, як вважає Володимир Андрійович, полягає в тому, що вона є ініціатором власного життєтворення, яке на кожному своєму етапі відрізняється оригінальністю. Навіть уявна втрата оригінальності переживається як найбільша образа і тому особистість завжди потребує визнання інших людей. Водночас вона постає перед випробуванням: як не втратити самотність, не розчинитися в іншій людині і не потрапити у полон індивідуалізму, подолати його [7, с. 854–855]. Отож у концепції В.А. Роменця поняття *особистості*, у продовження до категорійного поняття “вчинок” використовується також для позначення соціально-комунікативного і духовно-практичного смислових горизонтів людської природи. При цьому Володимир Андрійович, говорячи про розвиток особистості, звертає увагу на дві взаємопов'язані тенденції: по-перше, людина шукає своєї спільності зі світом, свого єднання з ним; вона тим більше стає особистістю, чим більше

вбирає у себе багатство світу, стає членом колективів, спільнот, усвідомлює себе як громадянина чи громадянку; по-друге, вона прагне поєднати себе із цим великим спільним не як незначна, невиразна, компромісна істота, а як неповторна індивідуальність. Найвище вираження своєї індивідуалізації особа знаходить у творчій діяльності [6, с. 121–122].

Уявити Володимира Андрійовича Роменця поза творчим контекстом просто неможливо. Творчість була предметом його наукового пошуку як теоретика та історика психології протягом усього його плідного життя. Тому тему особистісної життєтворчості не випадково обрано для чергового повернення до неймовірного багатства наукової спадщини нашого видатного сучасника, вченого-енциклопедиста, філософа, антрополога, культуролога, етика і, насамперед, психолога Володимира Андрійовича Роменця.

Вивчаючи життєвий шлях, Володимир Андрійович часто пише про *самотворення*, інколи використовує термін “переображення”. Йому не подобаються популярні у сучасній психології терміни “самоздійснення” чи “самореалізація”. Ці терміни, на його думку, мають преформістський відтінок і вказують на просте розгортання особистості під час розвитку вже наявного, закладеного від зачаття чи народження змісту.

Яким же чином особистість зростає, перетворюється, змінюється? На думку В.А. Роменця, будучи безмежно обдарованою, особистість розкривається у певних творчих актах, активно і проблемно співвідносячи вселюдське, яке містить у собі, зі своєю індивідуалізованою сутністю. Отже, нічого готового зсередини особистості назовні не розгортається. Насправді особистість, змістовно взаємодіючи зі світом, по-новому осмислює себе і світ та змінює себе разом із світом через вчинок у єдності його індивідуального і соціального моментів. Учинок, який усвідомлює сам себе, приводить особистість до всебічного самоствердження [2, с. 25–26].

Неможливо аналізувати підходи В.А. Роменця до особистісних самозмін без звернення до поняття *самостворення особистості* [5, с. 130]. Творення себе – це водночас творення особистістю власного життя, або життєтворення, що, безумовно, є найскладнішим видом людської творчості. Людина творить своє життя як безупинно розвиткових учинок. Лінія розвитку вчинку особистості, як вважає В.А. Роменець,

становить її індивідуальну історію, її життєвий шлях [5, с. 79].

Творчі процеси, як відомо, завжди багато у чому стихійні, інтуїтивні, непередбачувані. Що менше в особистісній організації себе і свого життєвого шляху непередбачуваності, то менше і креативності, творчості. Як слушно вважає популярний сучасний дослідник і фінансовий гуру Нассим Талеб, “світом рухає аномальне, невідоме і малоймовірне...”. Тоді виникає запитання: як ми зосереджуємось на відомому і повторюваному? [14, с. 30].

Володимира Андрійовича мало цікавило відоме і повторюване. Його приваблював уривчастий, стрибкоподібний характер творчих імпровізацій, на які людина здатна і у власній життєпобудові, і в художній чи науковій творчості, використовуючи “будівельний матеріал” як чуттєвого, так і раціонального характеру [6, с.174–175].

Якщо розуміти життєтворення як насамперед проектування особистістю власного життя, що розпочинається з фантазування з приводу його чергового етапу, то слід спиратися на розуміння Роменцем творчого задуму як синтезування імпровізацій [6, с. 175]. Коли настає момент виснаження фантазії у роботі з уявним життєвим вибором, здійснюється стрибок до іншого можливого варіанту розгортання подій. Потім знов відбувається повернення до попереднього, на якийсь час залишеного фрагменту життєпобудови. Кожного разу поглиблення імпровізацій стає визначенішим, яскравішим. І, нарешті, людина відчуває змогу творчо синтезувати попередні образи бажаного майбутнього у видозміненому, інколи до невпізнанності, трансформованому завдяки творчим імпровізаціям первинному задумі.

Після завершення поліаспектного формування задуму на основі інтеріоризованого і переосмисленого досвіду процес життєтворення продовжується. Розгортається наступний етап життєтворення – стадія втілення задуму. Вона передбачає апробацію і дійову реалізацію проекту синтезованих імпровізацій. І тут життя як продукт творчості, як результат екстеріоризації, переходу внутрішнього, інтеріоризованого, у зовнішнє, може так несподівано проявлятися, показувати такі сторони особистісних трансформацій, які на початку акту життєтворення навіть не передбачалися.

Серед безлічі продуктивних ідей В.А. Роменця хочу звернути увагу на ідею позитивної ролі деструкції як найважливішої передумови

творчості. Дійсно, людина у певні періоди свого життя немовби спеціально віддає всі свої сили деструкції, здійснюючи таким чином попереднє очищення поля діяльності для нової творчої мети [6, с. 178]. У вищих своїх позитивних формах деструкція стає гострою пробою дійсності [Там само, с. 187].

Так лаконічно і чітко В.А. Роменець підкреслює конструктивний зміст кризових життєвих етапів, без яких не розгортається або призупиняється, гальмується процес життєтворення. Саме кризи з їхньою руйнацією віджилих стосунків, переглядом колишніх цінностей, відмовою від колись найважливіших, а тепер вже застарілих, неактуальних задумів стають реальним поштовхом для подальшої життєтворчості. Щоб відбувалися творчі зміни у житті, зовсім недостатньо тільки перестраждати і зробити висновки, вичікуючи, поки обставини стануть прийнятнішими, чи обмірковуючи способи подолання перешкод. Особистості конче потрібно діяти, вчиняти, набуваючи і переосмислюючи новий досвід. Тому деструкція лише у патологічних випадках стає самоціллю, а в нормі вона перетворюється на конструктивний саморозвиток.

Життєтворчість, як і творчість взагалі, є переходом ідеї у якусь плоть, внутрішню і зовнішню, ідеальну і матеріальну. Втілення задуму у творчому продукті не може відбуватися буквально. Під впливом життєвих обставин задум частково змінюється, інколи деградує, передбачає певне відчуження, відхід від первинної ідеалізації. Людина може критично оцінити те, що їй вдалося, і те, чого не вдалося. Але, з іншого боку, тільки втілена ідея дає їй повне задоволення [6, с. 188].

Чи може людина реалізувати своє прагнення до свободи? Свобода розуміється В.А. Роменцем як наявність вибору, а здатність людини вибирати, приймати рішення тлумачиться як чи не найголовніша властивість людини. Людина вибирає свій життєвий шлях, як колись це робив Геркулес, відмовляючись від легкої дороги насолоди заради важкого шляху подвигів і праці. Тільки у життєтворчості, як вважає Володимир Андрійович, свобода живе і проявляється [6, с. 190].

Вчинок, на думку Роменця, є логічним осередком, реальним механізмом будь-якої форми творчості, а відтак постає й механізмом творення особистістю власного життя. Він слугує об'єднуювальною ланкою компонентів творчої комунікації: інтуїції, фантазії, мис-

лення тощо [2, с. 26]. Людина реалізує себе, перетворюючи і підкорюючи довколишній світ, обмінюючись з іншими людьми творчими планами, мріями, підвищуючи власну вчинкову активність [6, с. 38]. Однак її життя складається не лише з творчих вчинків, а й із повторюваних, звичних, майже непомітних і мало усвідомлюваних дій, які прийнято називати практиками. Сучасні соціологи вважають, що теорія вчинку і теорія практик певною мірою суперечать одна одній. Теорія практик, за В.Вахштайном, нечутлива до різних форм трансценденції. Водночас теорія вчинку байдужа до повсякденності, бо рутинні повсякденні дії є повторюваними та зворотними, і тому в них немає справжньої реальності [9].

Цей закид щодо ігнорування повсякденності навряд чи стосується концепції В.А. Роменця, оскільки він завжди відчував потребу вивчати буденне життя в усьому його розмаїтті. Створюючи разом з О.В. Киричуком концепцію підручника “Основи психології” [4], що на сьогодні витримав шість видань, планував чимало уваги приділити саме буденності, прозі життя. Це він особисто формулював такі несподівані на той час назви підрозділів підручника, як “Вчинок буденності” чи “Вчинок повернення до буденності”, що їх було доручено написати мені. Думається, що, як творча особистість, Володимир Андрійович передчував, передбачав, яким чином не протиставити, а поєднати теорію вчинку з теорією практик, розглядаючи їх як різні способи єдиного процесу особистого життєтворення.

У життєтворенні відбувається проектування майбутнього, що передбачає зважені буденні вибори, подальшу апробацію задуманого у вигляді конкретних життєвих завдань, які ставить перед собою особистість, і, нарешті, реалізацію поставлених завдань шляхом практикування у знайомих, звичних і шляхом вчинення у незнайомих, несподіваних ситуаціях. Відповідно до конкретних соціальних обставин відбувається творче коригування і задумів, і способів їх втілення. Отож людині потрібно постійно перебувати у стані готовності не тільки до прогнозованих, а й до зовсім непередбачуваних життєвих контекстів, щоб вчасно видозмінювати напрямок руху власного шляху, швидкість просування вперед. Адже все найважливіше у житті особистості (як і у житті спільноти, суспільства, держави) відбувається зазвичай несподівано, і намагатися прогнозувати такі зміни нереально.

Життєва подія з усією її раптовістю створює той самий популярний серед сьогоденної молоді челендж (challenge), ризикований виклик, тому особистість має бути готовою творчо, тобто нестереотипно, імпровізаційно на нього відповідати. “Здійснення вчинку є подія у житті людини: духовне зростання, переображення, встановлення нових відношень до світу” [2, с. 35]. Подію, за Роменцем, слушно тлумачити не тільки як поштовх до вчинку, а й як його результат (по-дію), завершальний етап. Сенсом події стає переображення людини разом із переображенням дійсності [Там само, с. 36].

Готовність учиняти – імпровізувати із власним життям так, щоб ці імпровізації не призвели до деструктивних наслідків, це неабияке мистецтво, що передбачає високий рівень особистісної зрілості. Відтак і життєтворення у своїй розвинутій формі не є просто реагуванням на зовнішні зміни. Як креативний процес, воно передбачає готовність особи змінювати напрямок і зміст чергових етапів власного життєвого шляху відповідно до пережитих подій із серйозними наслідками.

Активізація вчинкової активності особистості у небезпечних, несподіваних, непередбачуваних ситуаціях, що відбувається у відповідь на потребу перетворення соціального світу і самої себе, на думку В.А. Роменця, набуває різних форм. Якщо напрям особистісного руху і повороти на життєвому шляху залежать від ситуаційних перипетій, а зміст вчинку становить боротьба із ситуацією, то уможливорюється так званий *учинок ризику*. Такий вчинок Володимир Андрійович ще називає пригодницьким. Якщо ситуація залишається невизначеною, важко регульованою досить тривалий час та її розв’язання відкладається на віддалене майбутнє, то виникають умови для *вчинку віри*. На відміну від першого, ризикованого, він не передбачає справжньої енергії подолання, оскільки людина вірить, що всі нещастя нарешті приведуть до блага, а справжня винагорода чекає її у потойбічному світі [2, с. 30–31].

Найчастіше вчинок передбачає індивідуальний імпульс, чиєсь сміливе рішення, суб’єкту відповідальність, тоді як практики повсякдення є спільними, і відповідальність тут суто історична, колективна, ритуальна. Простір індивідуального вчинку – це інноваційний простір несподіванок, небезпек, ризиків, що передбачають творчі імпровізаційні рішення

та забезпечують мінливі перспективи самоперетворень. Натомість простір масових практик (якщо не мати на увазі практики перетворювальні, екстремальні, які за змістом наближуються до вчинкової активності) – це скоріше традиційний обшир щоденного буття, звичної – повторюваної і прогнозованої – буденності.

Вчинок завжди передбачає унікальність, він здійснюється вперше, тоді як практики, навпаки, потребують повторюваності, навіть регулярності. Для набуття статусу практик, дії мають стати спільними для групи і такими, що відтворюють писані і неписані правила, може і не загальноприйняті, але все ж достатньо типові, розповсюджені у певній спільноті норми. І саме в цьому їх відмінність від учинку, який ці норми або випробовує, або творить.

І вчинкова активність, і практикування несуть у собі великий енергетичний поштовх до змін, що виявляється якісно інакше у різних життєвих обставинах. Снага до самозмін завжди поєднується з потребою самозбереження, самовпорядкування. Кожен з нас шукає цього балансу між мінливістю і самототожністю на різних етапах життя по-різному, відповідно до набутого досвіду і плинності конкретних соціальних ситуацій, схилившись то до все більш закритої автономізації, то до відкритого діалогування з оточенням.

Коли людина постає перед складним і відповідальним життєвим вибором, не маючи жодних алгоритмів розв'язання екзистенційної проблеми, їй доводиться набиратися мужності, діяти всупереч очікуванням, приймати конкретне рішення і втілювати його в життя. Мало кому хочеться виходити за межі затишного узвичаєного побуту, але екстремальні обставини, раптові події, несподівані виклики все одно рано чи пізно випадають з лона освоєної повсякденності. Протягом життя кожен із нас багаторазово опиняється на іншій, незнайомій, небезпечній території, де рутинні практики вже не спрацьовують, тому доводиться вчинково діяти відповідно до нових життєвих обставин, власного актуального стану, персональних завдань.

Життєтворення відбувається скрізь і завжди: у громадянській активності, сімейних стосунках, під час праці і відпочинку, спілкуванні зі значущим суб'єктом довкіллям, у ході самопізнання, саморозвитку. Для більшості людей у спокійні періоди життя практики громадянсько-політичні є фоновими, тоді як останнім часом вони майже для кожного стають перетворювальними, вчинковими. У

період пошуку постійного партнера комунікативна активність людини може набувати вчинкового характеру, а в інші періоди життя спроможна залишатися звичною, фовою. Такі ж трансформації спостерігаються у відносно дозвіллевих, комунікативних та інших практик. Тут за критерій діє спосіб взаємодії особи з навколишнім світом, значущими іншими, самою собою.

Вчинкова активність зазвичай є продуктом зіткнення теперішнього і минулого, індивідуальної історії та актуальної життєвої ситуації, яка може бути цілком непередбачуваною, несподіваною, небезпечною. І тут адекватними життєвим обставинам стануть лише такі практики, у яких традиційне буде у відповідних пропорціях поєднуватися з інноваційним чи навіть повністю поступатися йому. Саме так виникають практики творчі, ризиковані, інколи екстремальні, які за власною психологічною природою вже максимально наближаються до вчинку.

Від себе додамо: далеко не всі люди здатні до вчинку, до витонченого і творчого індивідуального практикування, тому що більшості не вистачає сили духу, витримки, здатності доводити до кінця розпочату справу. Нагадаємо, що, за М. Фуко, практики є техніками турботи про себе, способами конструювання себе [16]. Щоб набутися масовості, індивідуальні практики мають бути соціально удіяльнені, тобто долучені до масиву здобутих знань, до переосмислення емоційних станів, до підтримки мотиваційної спрямованості, загалом, до схематизмів зручних комунікативних навичок.

Фонові практики відтворюють енергозберігальний режим життєпроявів особистості, забезпечуючи функціонування на рівні характерних для певної спільноти звичок, стереотипів. На відміну від фонових, рутинних, перетворювальних, тобто, умовно кажучи, *вчинкові практики* завжди енергозатратні, оскільки ситуації, що їх вимагають, зовсім не є типовими. Водночас ці практики нас приваблюють, адже “ризик – дуже запашна спеція для страви людського життя” [12, с. 91].

Життєтворення особистості є самопобудовою нею власного життєвого шляху у його певних повноті, розгорнутості, завершеності. “Спокій витає над завершенням життєвого шляху, – пише Володимир Андрійович. – Але це не просто резигнація, відмова від життя, а усвідомлення його принципової вичерпності, цілковитого збігу форми і змісту” [7, с. 845].

Яким є головний екзистенційний мотив, що спонукає людину до життєтворення? На глибоке переконання В.А. Роменця, це прагнення досягти завершеності буття, і ця найскладніша творча діяльність переривається лише разом із перериванням самого життя. Вічне, нескінченне життя не мало би ніякого сенсу для особи як індивідуальності, стало б абсурдним і трагедійним. І тому “канон життя є його обмеженість” [7, с. 847], що забезпечує смислову повноту.

Вчинки на рівні особистості мають не лише творчу природу. Вони також конкретно моральні, коли у власній учинковій героїці вона високо підноситься над суто індивідуальними контекстами, долає їх і здійснює вчинки, значущі для людства. В.А. Роменець вважає, що особистість стверджує себе через героїчне і завдяки героїчному. Саме у героїчному людині вдається подолати роздвоєність на внутрішній світ і його спотворений вияв у світі зовнішньому. Героїчному нема чого приховувати, тому воно заперечує маску (“персону”), людський образ, що звернений до зовнішнього світу [7, с. 855]. Через героїчне людина виходить за межі буденності – “шляхом учинкової метаморфози у напрямі до подвигу” [7, с. 863].

Життєвий шлях завжди переживається як незавершений, тому що людина не може знати, коли і яким чином він скінчиться й одночасно тому що не може не плекати надії на майбутнє, коли ще буде час усе почати спочатку, втілити задумане, завершити розпочате. Упродовж усього земного життя вона шукає нових і нових можливостей реалізувати, розкрити свої сутнісні сили, повно виконати життєве призначення. Саме ця непереборна жадоба визначеності й штовхає особистість на творчий шлях.

Життєвий і творчий поклик допомагає людині знайти форми індивідуалізованого, неповторного вираження своїх переживань, думок, прагнень. Уміння виплекати свій життєвий задум і втілити з допомогою інколи суворого обмежень, інколи гірких випробувань і завжди великої внутрішньої зосередженості, напруження всіх душевних сил нікому не дається від народження. Це вміння є одним із найдорожчих надбань людини на шляху до самої себе, до своєї глибинної сутності.

Новий, плідний погляд на проблему людського життя, на роль особистості у його побудові через поєднання, інтеграцію життєвого шляху зі шляхом творчим – ідея В.А. Роменця. Життєвий шлях людини – це її індивідуальна

історія, що має свої межі, певні періоди, міру завершеності, вичерпаності. Творчий шлях є маршрутом постійних модифікацій особистісного світу, мета якого – творення людиною самої себе. Креативність, з погляду Володимира Андрійовича, розриває формальну логіку руху-розвитку від народження до смерті, повсякчас пропонуючи людині нові обрії, нові розуміння життєвого поклику, незнані досі шляхи-дороги досягнення сутнісної повноти повсякдення.

Одним із корінних спонукань буття є мотив привнесення у світ чогось суто свого, нового. Але все, що не узгоджується з установленими звичаями, викликає шалений опір. Той, хто пропонує щось нове, має вмерти, аби смертю довести благість свого вчення, святість, непорочність, чистоту свого життя. І тільки після цього його вчинок життя стане для інших новим взірцем.

У цьому контексті Роменцеві важливо було зрозуміти постать і долю Сократа як канону смертної кари за висунення нових моральних законів, долю амстердамського мудреця Спінози, якого, на відміну від Сократа, повільно страчували протягом усього його життя. Він звертається й до найвиразнішої постаті, що втілює собою образ шляху до смерті і далі – до безсмертя, – Ісуса Христа. Смерть за істину постає в канонічній психології Роменця як вічна проблема людства.

Як саме поєднується життєвий шлях із творчим? Шукаючи відповідь на це запитання, В.А. Роменець широко використовує *біографічний метод*. Біографії розглядаються у сучасній гуманітаристиці як соціальні культурні практики. Вони ніколи не є повно авторськими, оскільки утворюються під відчутним впливом певних історико-культурних, біографічних канонів. У тексти біографій нерідко долучають перекази спогадів сучасників, фольклорні елементи, цитати. І весь гігантський за обсягом матеріал, який дуже рідко стає об'єктом психологічного аналізу, Володимир Андрійович професійно вивчав, аналізував, ураховував, досліджуючи рушійні сили, етапи, механізми, умови самотворення особистості.

В історико-психологічних дослідженнях Володимира Роменця читач знайде біографії Ібн Сіні, Піко делла Мірандоли, Леонардо да Вінчі, Лоренцо Валли, Нікколо Мак'явелі, Джордано Бруно, Джероламо Кардано, Рене Декарта, Томаса Гоббса, Бенедикта Спінози, Блеза Паскаля, Франсуа Ларошфуко, Жана

де Лябрюєра, Бальтазара Грасіана та багатьох інших мислителів, внесок яких у світову культуру важко переоцінити [1; 3; 5; 7]. В.А. Роменець не просто повідомляє, коли, де, за яких обставин формувалася особистість кожного з видатних представників різних епох. Він одночасно аналізує твори цих авторів, розкриваючи змістові зв'язки між подіями їхнього життя і тими чи іншими творчими здобутками.

Вчинкова активність, як і соціальне практикування, дієво впливають на індивідуальне життєконструювання, запам'ятовуються, осмислюються, наповнюють культурний контекст завдяки їхній наявності у розповідях, історіях, повістях, оповіданнях. В.А. Роменець багато уваги приділяє таким психологічним джерелам доби, як казки, билини, літописи, розповіді про життя відомих діячів, послання, повчання, саги тощо, досліджуючи ідеальний образ людини як взірця для наслідування – громадянина, сім'янина, ратника, ремісника, віруючого [5, с. 689]. В кожній історії він шукає психологічний смисл, аналізуючи ситуацію, в якій перебуває людина, порівнює мотиваційні альтернативи, коментуючи певні вчинкові дії.

Такий підхід сьогодні отримав би назву наративного аналізу, що активно використовується не лише у психології, а й у сіміотиці, літературознавстві, соціології, історії. Володимира Андрійовича Роменця можна сміливо вважати родоначальником наративного аналізу у вітчизняній психології. У його багатотомній «Історії психології» читач знайде чимало прикладів аналізу історій життя з відповідною динамікою цінностей, мотивів, смислів, розрізнення добра і зла, здійснених між ними виборів. Так, у богатирських подвигах Добрині Микитича та Іллі Муромця бачимо поєднання ситуативної необхідності та об'єктивного розгортання колізійних подій з вільним вибором спрямованості індивідуалізованого вчинку [5, с. 694–703].

Відомо, що подія, яку ми пережили, стає часткою нашої індивідуальної історії, коли переходимо до розповіді про неї. Сенс розповіді розуміють як такий, що його набувають у процесі нарації. Історія життя, життєпобудова стає наративною. Людина рефлексує над тим, що сталося чи могло статися у формі оповідання, яке завжди має привнесений ззовні сюжет. Життєві історії трансформуються відповідно до значущих подій, якими так багате кожне усупільнене життя. Тоді уможли-

люється продуктивне творіння все нових і нових версій пережитого, різноманітних життєписів, у яких переструктурується, поновому артикулюється, переосмислюється життєвий досвід особистості і культурний досвід людства.

Конструюючи наративи, особистість підвищує готовність до імпровізацій у власному життєтворенні. Вона чи то пояснює перипетії життєвої і творчої долі видатних людей, чи планує в цих оповідних текстах власний життєвий шлях. Таке планування не тільки знижує рівень загальної тривоги чи допомагає подолати страх невизначеності, а й передбачає готовність до численних особистісних змін, перетворень. «Наші надії, мрії, страхи, фантазії, плани, спогади, любов, ненависть, ритуали нашого повсякденного життя (наприклад, спільні вечери із сім'єю), церемонії і обряди (скажімо, весілля, хрестини, похорон) – усе це спрямовується наративними сюжетами і спеціально організоване таким чином, щоб сформувати історію людей, задіяних до цих справ і подій» [10, с. 85].

В біографічних текстах відбувається синтезування особистісних інтенцій та подієвої життєвої канви. Несподівані події вносять свої корективи в будь-які життєві плани, примушуючи особистість постійно дрейфувати в діапазоні між повсякденністю та екстремальністю, між ситуаційним практикуванням і повновагом учиненням. Причому наративи, які створюємо ми і які водночас створюють нас, завжди нефінальні, відкриті; постають під час письмових чи усних розповідей і ніколи не поспішають до певного фіналу; завжди мають продовження, можливість різних фабул, інколи альтернативних за змістом, динамікою, спрямованістю. До прикладу, автобіографічний наратив сьогодні називають суб'єктивно впорядкованим досвідом життєвого шляху [18, с. 155], одиницею побудови якого і є подія.

Однак очевидно, що життєтворення відбувається не лише у формі наративу. Біографування може складатися як з текстів-оповідань, що мають назву наративних, сюжетно організованих, так і з текстів-роздумів, які називають ментативами. Наративи і ментативи становлять основні різновиди текстів особистості про себе і значущих інших. Вони відтворюють два способи інтерпретації буття, становлячи взаємодоповнювальну опозицію подієвого і процесуального [11, с. 57]. Наратив вибудовується у хронікально-подієвих координатах, які можна

позначити запитаннями “Хто? – Що? – Де? – Коли?”. А для ментативу за координати слугують змістові зв’язки “Що це означає? – Чому це можливо? – За яких умов відбувається? – Чим це підтверджується? – А якби було б інакше, то яким чином?” [Там само, с. 59–60].

Для підвищення психологічної цінності біографій В.А. Роменець активно використовує і наратив, і ментатив. Коли він акцентує увагу на подієвості, високою стає щільність характеристик конкретності, випадковості, “незбігу з дійсністю”, і тоді запитаною стає наративна форма мовленнєво-мисленнєвого твору. Коли ж починає орієнтуватися насамперед на процесуальність того, що відбувається, вищою постає щільність характеристик невідповідності, об’єктивності референцій, і тоді використовує форму ментативу [див. 11, с. 58]. У цьому разі наратив і ментатив, кожний у власний спосіб, концептуалізують взаємовпливи життєвого і творчого шляху особистості. До ментативу як текстової форми, котру характеризує логіко-смысловий субстрат, зараховують, крім наукової і публіцистичної літератури, есе, епістолярій (листи), щоденники, мемуари, нотатки тощо. Наратив зазвичай має вигляд як сюжетно організованої розповіді про певні фрагменти життя чи про життєвий шлях у його завершеності.

Виходячи з індивідуальних преференцій, слушно говорити про людей, котрі осмислюють досвід і конструюють своє життя насамперед за допомогою наративу, і людей, які занурені у життєтворення, де переважають ментативи. Так звана *наративна людина* тяжіє до осмислення власного життя через його осюжетнювання. Вона моделює реальність власного життя на підставі того, що про своє життя думає, як його оцінює, що вважає за головне, як емоційно переживає задіяні в життя фрагменти, якою мірою бере до уваги реальні контексти життєвих пригод і т. ін. [13, с. 38].

Спокійне, передбачуване повсякдення із його фоновими практиками, як правило, наративізується і, таким чином, стає динамічнішим, яскравішим. Особистість осюжетнює певні фрагменти свого життя, структурує його відповідно до обраної фабули. Коли людина намагається в наративі відповісти співрозмовнику на запитання про головних дійових осіб своєї історії, місце і час розгортання подій, рух від зав’язки до кульмінації і далі – до фіналу, то вона ніби прискорює плин часу. Нерідко задля вдалого розгортання сюжету,

загострення інтриги реальність доповнюють авторськими вигадками, сміливими припущеннями, ризикованими фантазіями. Так виникають нові імпульси для життєтворення, з’являється свіжа енергія, якої завжди бракує у повторюваних сірих буднях.

Водночас екстраординарні кризові періоди, історичний час деструкції вимагають від розгубленої, дезорієнтованої особистості насамперед ментативів з їхньою посиленою рефлексією, переосмисленням та переоцінюванням. На піку кризи головною стає потреба розібратися з тим, що відбувається, зменшити хвили паніки, знайти причини стрімкого й несподіваного розвитку подій, зрозуміти мотиви імпульсивних дій учасників, їх дивних учинків. Коли історичний, соціальний, особистісний час хочеться пригальмувати, непрогнозований рух у невідомому напрямку – призупинити, тоді замість динамічного наративу використовують повільніший ментатив із його увагою до дрібниць, пошуками аргументів, прагненням доказовості.

В історико-психологічних дослідженнях В.А. Роменця використання біографічного та автобіографічного матеріалу дає змогу віднайти нове бачення спрямованості життєвого і творчого шляху, їх детермінованості, реальних досягнень. Якщо під час аналізу історичного матеріалу Володимир Андійович переважно використовує наративи із їхньою тенденцією до сюжетної інтеграції подій, переживань, смислів, то особистість, про яку йдеться, сприймається читачем як більш цілісна, інтегрована, і всі значущі для неї контексти починають перетворюватися на єдиний текст. Якщо ж в аналізі починають домінувати ментативи з їхньою аналітичною тенденцією, у центрі уваги опиняються ціннісні конфлікти, міжособистісні проблеми, складності з вибором життєвих альтернатив.

Відрефлексуємо, як В.А. Роменець вивчає автобіографічну книгу італійського філософа, математика, лікаря XVI сторіччя Джероламо Кардано “Про моє життя”. Автобіографію було написано, коли її автору, який пройшов “складний, тяжкий і водночас сповнений величі життєвий шлях”, вже виповнилося 75 років. Аналізуючи давноминуле, намагаючись досягнути певні етапи життєвого маршруту, його рушійні сили, Кардано шукає відповідь на головне питання – щасливо чи нещасливо минуло життя. Занурюючись у подробиці власних хвороб, режим праці, тілесних вправ

чи харчування, він водночас характеризує написані ним протягом життя книжки, усвідомлює специфіку своєї творчої орбіти, її залежність від орбіти життєвої.

Життєва і творча автобіографії Кардано, як пише В.А. Роменець, є способом самоусвідомлення титана. Його спосіб життя великою мірою відповідав його намірам: він усюди і завжди уникав багатства, почестей, високих посад, влади. І тут читачеві раптом відкривається, чому саме цей учений став об'єктом такої пильної уваги Володимира Андрійовича, який теж усе життя уникав багатства, почестей, високих посад, наукових звань, статусів і влади. Цілісність і цілеспрямованість Кардано допомагає йому підпорядковувати мотиви й обирати серед усіх своїх захоплень саме ту науку, яка найбільше піклується про щастя людей. За доби Кардано це була медицина, за доби В.А. Роменця – психологія.

Обидва титани були напроцуд послідовними і продуктивними у написанні власних книг. Обидва здійснювали тонкі, різноманітні і несподівані відкриття. Одержимість у думанні в обох була такою великою, що вони не могли б себе як особистості уявити без цієї здатності, в якій убачали основу щастя. Навіть найяскравіша ознака щастя для обох мислителів була дуже близькою. Для Кардано щастя полягає в тому, що “людина, будучи не в змозі стати тим, ким хоче (зв'язок самоідеалізації та самореалізації), досягає того, що є можливим” [5, с. 853]. Саме так цілеспрямовано й звичайно жив і творив Володимир Андрійович, намагаючись встигнути якомога більше і, на жаль, не звертаючи особливої уваги на стан власного здоров'я.

Спираючись на автобіографію Кардано, В.А. Роменець розкриває рушійні сили життєвого і творчого шляху, його оптимальний перебіг, сприятливі умови серед яких – енциклопедизм, позитивний взаємовплив різних наукових інтересів та стрижневий інтерес, що забезпечує єдність творчих шукань [5, с. 856–857].

Творчий шлях – це дорога постійних модифікацій особистісного світу, мета якого – творення людиною самої себе. У XVII столітті в цьому самотворенні гостро відчувається невідповідність між масштабом людини і масштабом Всесвіту. На противагу ренесансній особистості барокова людина відчуває себе не мікрокосмом з його всесвітнім багатством, а лише маленьким атомом, що перебуває на межі двох безодень – нескінченності і небуття. Не-

абияку увагу приділяє В.А. Роменець потягу барокової людини до чуттєвих насолод, котрі співіснують з мотивами розпаду, мінливості усього сущого: слави, щастя, насолоди. Ми нуще відчуття абсурдності життя поєднується з підвищеною жадобою нових вражень. Чуттєвість сполучається із спіритуалізмом, аскетизм – з гедонізмом, абстрактна символіка – з натуралістичною конкретністю. Барокова людина цілком слушно трактується як безрозсудлива і мудра, здатна до нестямних учинків.

Взаємозв'язок життєвого і творчого шляху людини переконливо виявлено В.А. Роменцем у майстерно створеній ним психологічній біографії Бенедикта Спінози. Життєвий і творчий поклик допомагає людині знайти форми індивідуалізованого, неповторного вираження своїх переживань, думок, прагнень. Уміння виплекати свій життєвий задум і втілити його шляхом інколи суворих обмежень, інколи гірких випробувань, але завжди великої внутрішньої зосередженості, адже, справді, напруження всіх душевних сил нікому не дається від народження.

“Життєвий шлях людини – це її індивідуальна історія, у плінні якої вона формує свою особистість” [8, с. 33], – пише Володимир Андрійович. Отож біографію український мислитель розглядає не просто як розповідь про людину та її життєвий шлях у вигляді зв'язного сюжетного оповідання. Біографування завжди є діяльністю із створення самого життя в усіх його численних контекстах, у якій вербалізування, осмислювання, рефлексування – як у наративній, так і в ментативній формах – ніколи не завершені, завжди існуючі.

Проблема різноманітності типів життєвого шляху, яка завжди була у центрі уваги дослідника, і сьогодні є однією з найважливіших психологічних проблем. Що забезпечує індивідуалізацію людини, становлення її неповторності під час життєтворення? За глибоким переконанням академіка Роменця – насамперед творча діяльність, яка передбачає усвідомлення життєвого призначення, реалізацію, служіння людству, корекцію життєвого шляху у єдності зі способами розкриття смислу індивідуального буття. Шляхи розвитку людини завжди своєрідні, де індивідуалізація визначально характеризує творчий внесок кожної особистості у суспільне життя, в культурну скарбницю людства [8, с. 34–35].

Повнота самоздійснення, пов'язана з природними межами життєвого шляху, його завер-

шеністю, вичерпаністю, — одне із найбільш стійких зацікавлень Володимира Роменця як людини і науковця. Плин часу життя, прогнозування майбутнього, наближення старості вивчаються ним у багатьох біографіях. Так, аналізуючи погляди Цицерона на різні періоди людського життя, він пише про різні обов'язки, характерні для кожного періоду, формулює такі важливі для нього як особистості заклики у старості: це остерігатися бездіяльності, порожнечі. Старість є результатом тривалого і змістовно наповненого життя, що сприяє збагаченню мудрості, авторитету і вмінню приймати правильні рішення.

Коли повний цикл людського життя прожито, то ніяких потреб для його продовження у якомусь “іншому” світі немає. Людина виконує своє призначення, “місію” і йде з життя без трагічних надриків, — стверджує дослідник [8, с. 48]. Саме так прозвучали завершальні акорди життєвого шляху великої людини — Володимира Андрійовича Роменця, справжнього енциклопедиста, глибокого науковця, талановитого творця власного життя, людини-титана, постійно спрямованого на відкриття, самозміни і самоперетворення.

Якщо аналізувати суто паспортний вік, то Володимир Андрійович фактично встиг дожити до старості, хоча його — активного, енергійного, гарного зовні і внутрішньо, цілковито захопленого власною справою — ніхто і ніколи не сприймав як людину літнього віку. Вік Роменця став віком вирішення головного життєвого призначення, по-справжньому вдалого, плідного творчого самовиразу, що було максимальним наближенням до власного ідеалу.

Грунтовні й оригінальні дослідження Володимира Андрійовича Роменця — класика психологічної науки і нашого сучасника — з кожним роком набувають нового звучання, стаючи джерелом наукових пошуків для його послідовників. Поетичний, пристрасний, цілеспрямований аналіз психологічної думки різних епох, наукові плани та способи приватного життя цієї непересічної людини, сама історія його індивідуального життєтворення надихають і надихатимуть нові і нові покоління психологів.

1. *Роменець В.А.* Історія психології: XIX — початок XX століття: — [навч. посібн.] / В.А. Роменець. — К., Либідь, 2007. — 830 с.

2. *Роменець В.А.* Вчинок і постання канонічної

психології / В.А. Роменець // Людина. Суб'єкт. Вчинок: Філософсько-психологічні студії / за заг. ред. В.О. Татенка. — К.: Либідь, 2006. — С. 11–36.

3. *Роменець В.А.* Історія психології: XVII сторіччя. Просвітництво: [навч. посібн.] / В.А. Роменець. — К., Либідь, 2006. — 998 с.

4. *Роменець В.А.* Основи психології: [підручник] / за заг. ред. О.В. Киричука, В.А. Роменця. — Вид. 6-те, стереотип. — К.: Либідь, 2006. — 632 с.

5. *Роменець В.А.* Історія психології: Стародавній світ. Середні віки. Відродження: [навч. посібн.] / В.А. Роменець. — К., Либідь, 2005. — 916 с.

6. *Роменець В.А.* Психологія творчості: [навч. посібн.] / В.А. Роменець. — 2-е вид., доп. — К.: Либідь, 2001. — 288 с.

7. *Роменець В.А.* Історія психології XX століття: [навч. посібн.] / В.А. Роменець, І.П. Маноха. — К.: Либідь, 1998. — 992 с.

8. *Роменець В.А.* Жизнь и смерть в научном и религиозном истолковании / В.А. Роменец. — К.: Здоровье. — 1989. — 192 с.

9. *Вахштайн В.* Между “практикой” и “поступком”: невыносимая легкость теорий повседневности / В. Вахштайн // Социологическое обозрение. — 2009. — Том 8, №1. — С. 61–70.

10. *Кроссли М.Л.* Нарративная психология. Самость, психологическая травма и конструирование смыслов / М.Л. Кроссли. — Харьков: Гуманитарный Центр, 2013. — 284 с.

11. *Кузнецов И.В.* Текст в становлении: оппозиция нарратив-ментатив И.В. Кузнецов, Н.В. Максимова // Критика и семиотика. — 2007. — Вып. 11. — С. 54–67.

12. *Мураками Х.* 1Q84 / Х. Мураками. — Книга 1. Апрель-июнь. — М.: Эксмо; СПб.: Домино, 2011. — 496 с.

13. *Сапогова Е.Е.* Автобиографирование как процесс самодетерминации личности / Е.Е. Сапогова // Культурно-историческая психология. — 2011. — №2. — С. 37–51.

14. *Талей Н.Н.* Черный лебедь. Под знаком непредсказуемости / Нассим Николас Талей; пер. с англ. — 2-е изд. — М.: Колибри, Азбука-Аттикус, 2014. — 736 с.

15. *Фридман Дж.* Конструирование иных реальностей. Истории и рассказы как терапия / Дж. Фридман, Дж. Комбс. — М., 2001.

16. *Фуко М.* Герменевтика субъекта: Курс лекций, прочитанных в Коллеже де Франс в 1981–1982 учебном году / Мишель Фуко; пер. с франц. — СПб: Наука, 2007. — 677 с.

17. *Шевців Г.М.* Сучасний стан дослідження автобіографічної проблематики в гуманітарних науках / Г.М. Шевців // Наукові записки Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди. Сер.: Літературознавство. — 2013. — Вип. 1(1). — С. 149–156.

18. *Шевців Г.М.* Автобіографічна пам'ять як необхідна умова конструювання автобіографічного нарративу / Г.М. Шевців // Наукові записки Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди. Сер.: Літературознавство. — 2011. — Вип. 1(2). — С. 153–159.

REFERENCES

1. Romenec' V.A. Istorija psihologiyi: XIX – pochatok XX stolittja: – [navch. posibn.] / V.A. Romenec'. – K., Lybid', 2007. – 830 s.
2. Romenec' V.A. Vchynok i postannja kanonichnoyi psihologiyi / V.A. Romenec' // Ludyna. Subyekt. Vchynok: Filosofs'ko-psihologichni studiyyi / za zag. red. V.O. Tatenka. – K.: Lybid', 2006. – S. 11–36.
3. Romenec' V.A. Istorija psihologiyi: XVII storichchja. Prosvitnyctvo: [navch. posibn.] / V.A. Romenec'. – K., Lybid', 2006. – 998 s.
4. Romenec' V.A. Osnovy psihologiyi: [pidruchnyk] / za zag. red. O.V. Kyrychuka, V.A. Romencja. – Vyd. 6-te, stereotyp. – K.: Lybid', 2006. – 632 s.
5. Romenec' V.A. Istorija psihologiyi: Starodavnyj svit. Seredni viky. Vidrodjennja: [navch. posibn.] / V.A. Romenec'. – K., Lybid', 2005. – 916 s.
6. Romenec' V.A. Psihologija tvorchosti: [navch. posibn.] / V.A. Romenec'. – 2-e vyd., dop. – K.: Lybid', 2001. – 288 s.
7. Romenec' V.A. Istorija psihologiyi XX stolittja: [navch. posibn.] / V.A. Romenec', I.P. Manokha. – K.: Lybid', 1998. – 992 s.
8. Romenec' V.A. Zhizn' i smjert' v nauchnom i rjeligioznom istolkovanii / V.A. Romenec'. – K.: Zdorov'je. – 1989. – 192 s.
9. Vahshtajn V. Mjehzdu "praktikoj" i "postupkom": njevynosimaja ljegkost' tjeorij povsjednjevnosti / V. Vahshtajn // Sociologichjeskoje obozrenije. – 2009. – Tom 8, №1. – S. 61–70.
10. Krossli M.L. Narrativnaja psihologija. Samost', psihologichjeskaja travma i konstruirovaniye smyslov / M.L. Krossli. – Har'kov: Gumanitarnyj Cjentr, 2013. – 284 s.
11. Kuznjecov I.V. Tjext v stanovljenii: oppozicija narrativ-mjentativ I.V. Kuznjecov, N.V. Maximova // Kritika i sjemiotika. – 2007. – Vyp. 11. – S. 54–67.
12. Murakami H. 1Q84 / H. Murakami. – Kniga 1. Aprjel'-ijun'. – M.: Exmo; SPb.: Domino, 2011. – 496 s.
13. Sapogova E.E. Avtobiografirovaniye kak procjess camodjetjermiacii lichnosti / E.E. Sapogova // Kul'turno-istorichjeskaja psihologija. – 2011. – №2. – S. 37–51.
14. Taljeb N.N. Chjernyj ljebed'. Pod znakom njeprjedskazujemosti / Nassim Nikolas Taljeb; pjer. s angl. – 2-je izd – M.: KoLibri, Azbuka-Attikus, 2014. – 736 s.
15. Fridman J. Konstruirovaniye inyh rjeal'nostej. Istorii i rasskazy kak tjerapija / J. Fridman, Dzh. Kombs. – M., 2001.
16. Fuko M. Gjermjenjevtika subjekta: Kurs ljekcij, pročitannyh v Kolljezh dje Frans v 1981-1982 uchjebnom godu / Mishjel'Fuko; pjer. s franc. – SPb: Nauka, 2007. – 677 s.
17. Shevciv G.M. Suchasnyj stan doslidzhjennja avtobiografichnoyi problematyky v gumanitarnyh naukah / G.M. Shevciv // Naukovi zapysky Harkivs'kogo nacional'nogo pedagogichnogo universytetu im. G.S. Skovorody. Ser.: Literaturoznnavstvo. – 2013. – Vyp. 1(1). – S. 149–156.
18. Shevciv G.M. Avtobiografichna pam'jat' jak neobhidna umova konstruiuvannja avtobiografichnogo naratyvu / G.M. Shevciv // Naukovi zapysky Harkivs'kogo nacional'nogo pedagogichnogo universytetu im. G.S. Skovorody. Ser.: Litjeraturoznnavstvo. – 2011. – Vyp. 1(2). – S. 153–159.

АНОТАЦІЯ

Титаренко Тетяна Михайлівна.
Життєтворення особистості у психологічній спадщині В.А. Роменця.

Стаття присвячена висвітленню особливостей використання академіком В.А. Роменцем концепту "особистість" і, відповідно, схарактеризування тієї психологічної феноменології, котра ним охоплюється та описується як категорійним поняттям. Підкреслено, що головний нерв особистості становить учинок, у якому вона водночас є ініціатором власного життєтворення, котре на кожному етапі особистого становлення відрізняється оригінальністю. Проаналізовано детермінанти, чинники та умови як поживлення вчинкової активності особистості у різних ситуаціях повсякдення, так і самоактуалізаційної екзистенції вчинення на її життєвому і творчому шляху.

Ключові слова: людина, особистість, світ, життєтворення, вчинок, самотворення особистості, життєва криза, свобода, особистісна зрілість, життєвий шлях, біографічний метод, наратив, творчий шлях.

АННОТАЦИЯ

Титаренко Татьяна Михайловна.
Жизнесозидание личности в психологическом наследии В.А. Роменца.

Статья посвящена рассмотрению особенностей использования академиком В.А. Роменцем концепта "личность" и, соответственно, характеристики той психологической феноменологии, которая им охватывается и описывается как категориальное понятие. Подчеркнуто, что главный нерв личности составляет поступок, в котором она одновременно является инициатором собственного жизнесозидания, которое на каждом этапе личного становления отличается оригинальностью. Проанализированы детерминанты, факторы и условия как усиления поступковой активности личности в различных ситуациях повседневности, так и самоактуализационной экзистенции поступкового действия на её жизненном и творческом пути.

Ключевые слова: человек, личность, мир, жизнесозидание, поступок, самосозидание личности, жизненный кризис, свобода, личностная зрелость, жизненный путь, биографический метод, нарратив, творческий путь.

ANNOTATION

Tytarenko Tetiana.
Life creation of personality in psychological heritage of V. A. Romenets.

The article is devoted to illumination of peculiarities of usage by academician V. A. Romenets the concept of "personality" and accordingly characterizing of that psychological phenomenology which covered by him and described as categorical concept. Underlined that the main nerve of the personality is the deed in which it at the same time is an initiator of its own life creation which on each stage of personal becoming different by originality. Analyzed the determinants, factors and conditions as activation of committing activity of personality in various situations of everyday life and actualization of committing existence on its life and creative way.

Keywords: human, personality, world of life creation, the deed, self-creation of the personality, life crisis, freedom, personal maturity, life way, biographical method, narrative, creative way.

Надійшла до редакції 5.04.2016.